

**ГОДИШНИК
НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ**

ГОДИШНИК	ТОМ 53	СКОПЈЕ SKOPJE	2015
-----------------	---------------	--------------------------	-------------

**ANNUAIRE
DE LA FACULTÉ DE DROIT
"IUSTINIANUS PRIMUS" DE SKOPJE
РЕДАКЦИСКИ ОДБОР**

Уредник:

проф. д-р Тодор Пеливанов (Македонија)

Уредувачки одбор:

проф. д-р Јасна Бачовска Недиќ (Македонија)
проф. д-р Каролина Ристова- Астеруд (Македонија)
проф. д-р Мелиха Повлакиќ (Босна и Херцеговина)
проф. д-р Златан Мешкиќ (Босна и Херцеговина)
проф. д-р Славко Ѓорѓевиќ (Србија)
проф. д-р Мурат Акташ (Турција)
доц. д-р Горкем Аџунгур (Киргистан)
доц. д-р Александар Љ. Спасов (Македонија)
м-р Елена Маркова (Русија)

Секретар:

доц. д-р Александар Љ. Спасов

Правен факултет

„Јустинијан Први“ – Скопје

Печати: АКАДЕМСКИ ПЕЧАТ

Тираж: 300

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ.КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ – СКОПЈЕ

ГОДИШНИК

НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ

ANNUAIRE
DE LA FACULTÉ DE DROIT
“IUSTINIANUS PRIMUS” DE SKOPJE

ВО ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д-Р СЛАВКО МИЛОСАВЛЕВСКИ

Скопје 2015

ЗА НЕКОИ АСПЕКТИ НА ПРОБЛЕМОТ НА ГОВОРОТ НА ОМРАЗА И СЛОБОДАТА НА ИЗРАЗУВАЊЕ (КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА)

UDC 342.727:316.613.434
UDC 316.774:316.613.434
1.02 Прегледна научна статија

1.1 Говорот на омраза во контекст на слободата на изразувањето

Слободата на изразување, како цивилизациска придобивка и уставна категорија најчесто е прешироко толкувана и често злоупотребувана. Дали секогаш изразувањето на секакви ставови може да се толкува како слобода на изразувањето или таквите изразувања често можат да значат клеветата и навреда, омаловажување и маргинализирање на определени групи (етнички, религиски, културни, групи врз основа на полово припадност)?! Ваквото изразување на ставовите и мислењата неможе секогаш да се прифати како елементи на слободата на говорот.

По политичките промени кон крајот на 80 тите слободата на изразувањето како право беше израдикализирано во сите нејзини аспекти особено во земјите на Југоисточна Европа. Во ист историски момент се случуваше и технолошки напредок кои особено дојде до израз во сферата на комуникациите и медиумите: појава на нови медиуми – интернет, глобализација на медиумскиот простор.

По рушењето на ѕидот во Берлин главните очекувања беа обезбедување слобода на информирање, говор, конкуренција, плурализам, пазарна економија, човековите права, индивидуалност, слободата на говор, пазарната економија. Директните политички говори, демонстрациите, памфлетите, слободните интервјуа, аналитичките статии ги окупираа медиумите, а слободната комуникација меѓу власта и граѓаните се воспостави како основен принцип на демократски егалитет.

Од тие причини и слободата на говорење најчесто се сфаќаше како слобода на информирање, плурализам на медиумите, непостоење на цензура итн.

¹ Авторката е доктор на комуниколошки науки и вонреден професор по воведни и теоретски правни науки, како и на комуниколошки науки на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје

² Авторот е доктор на правни науки, доцент по воведни и теоретски правни науки на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје

Дваесет години потоа и во државите на Југоисточна Европа присутни се факторите кои ја доведуваат во криза и западната демократија. Имено, медиумите се злоупотребуваат, се концентрираат, присутни се: агресивен политички маркетинг, пропаганда, клевета, навреда, говор на омраза. Медиумите стануваат синоними за овие состојби. Овие тенденции повторно ја актуелизираат тематиката за слободата на говор, нејзините ограничувања и злоупотреба на оваа слобода.

1.2 Правно – политичка дефиниција на слободата на изразувањето

Афирмацијата и драматичната важност на слободата на изразување е особено потенцирана по големи општествени трауми (времето меѓу двете светски војни, Холокаустот, студената војна, падот на Берлинскиот ѕид). Во поголемиот број на трудови посветени на ова право се цитира мислата на *Џон Стјуарт Мил* која гласи: слободата на изразување не заштитува од корупцираноста и тиранијата на владата. Оваа слобода е една од *основните гаранции на гаранции* за отворено и плуралистичко општество.

Слободата на изразување содржи повеќе елементи како: слободата на информирање, слобода на печатење и медиуми воопшто. Правото главно е базирано на слобода на мислење и меѓусебна размена на мислења. Се движи од индивидуално изразување на мислења се до институционална слобода на медиумите. Затоа најчесто ова право е оквалификувано како *рамковно право*.

Исто така двојноста на правото имено правото:

1. да се испраќа мислења и идеи од секаков вид и
2. слобода да се бара и прима информации во секаква форма, усно, пишувани, различните видови на уметност, преку други медиуми, вклучувајќи ги и новите технологии го чини *интегрален дел на правото да се комуницира*.

Слободата на мислење е апсолутно човеково право, како што слободата на мислење е политичко право, кое може да *подлежи на одредени рестрикции*. Но, многу е битно да се потенцира дека ова право не е супериорно или примарно во однос на другите права.

1.3 Легитимност на ограничувањата на слободата на изразувањето

Може да се заклучи дека ни едно друго право нема толку причини за исклучоци.

Дури и кога визуелно ќе се погледне членот 10 од Европска конвенција за заштита на човековите права и основните слободи на Советот на Европа, која е најповикувана во анализите, се забележува дека вториот став кој ги наведува ограничувањата е поголем во обем.

Член 10: Слобода на изразувањето

Секој човек има право на слобода на изразувањето. Ова право ги опфаќа слободата на мислење и слободата на примање и превземање на информации или идеи, без мешање на јавната власт и без оглед на границите. Овој член не ги спречува државите на препријатијата за радио, филм, и телевизија да им наметнуваат режим на дозволи за работа.

Остварувањето на овие слободи, кое што вклучува обврски и одговорности, може да биде под определени формалности, услови, ограничувања и санкции предвидени со закон, кои во едно демократско општество претставуваат мерки неопходни за државната безбедност, територијалниот интегритет и јавната безбедност, заштита на редот и спречувања на нереди и злосторства, заштитата на здравјето и моралот, угледот и правата на другите за спречување на ширењето на доверливи информации или за зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството.

Според член 19 од Меѓународниот пакт за човекови и граѓански права можни се три видови на рестрикции, кои се обезбедени со закон и се сметаат за неопходни: за почитување на правата и репутацијата на другите луѓе; за заштита на националната безбедност или јавниот ред и за заштита на јавното здравје или морал. Има голем спектар на инструменти и процедури кои треба ја имплементираат слободата на изразување како човечко право и сите негови придружни права.

Според член 29 од Универзалната декларација за човекови права, спроведувањето на правата и слободите е предмет на националните закони (право).

Предвидено во законот значи ограничувањето да биде акт на законодавната власт (парламентот), а не акт на Владата т.е извршната власт. Од особена важност е квалификацијата „неопходност во демократското општество“. Ова ја поврзува слободата на изразување и медиуми за концептот на отворено и плуралистичко општество, владееено според демократски принципи. Европскиот суд за човекови права (Стразбург) е многу строг по однос на ова прашање што може да се види во таканаречениот *Lingens case*³. Практикувањето или користењето на ова право не треба да ги загрозува принципите на еднаквост и недискриминација.

Според правното толкување ограничувањата на правото треба да бидат толкувани рестриktivно, а тоа значи дека главното право не треба да биде

³Во 1986 судот за човекови права одлучил дека политичар мора да прими критика од највисок степен од обична личност и неможе да замолчува новинар поради заштита на својата репутација. Според законите за клевета (libel - Libel is defined as defamation by written or printed words, pictures, or in any form other than by spoken words or gestures) е дозволено покренување на постапки против новинари (кои критикуваат одредени личности на јавни позиции) мора да бидат избалансирани со слободата на печатот.

потценето и ограничувањето не смее да биде поголемо од потребата за заштита на правата и основните јавни добра.

Ставот на Обединетите нации е дека неможе да има слобода без одговорност и дека слобода без ограничувања може да доведе до кржење на други човекови права како на пример, правото на приватност. Рестрикциите треба да бидат елаборирани од земјите со правно подржани причини, кои можат да бидат на јавна расправа и одобрени од судските институции со цел подоцна да можат да бидат процесуирани.

1.4 Правните механизми за спречување на говорот на омраза

Позицијата на слободата на изразувањето произлегува од меѓународните правни акти. Најпрво обврска на земјите е да ги инкорпорираат слободите и правата во домашното законодавство и во случај на нивно кршење да овозможат правни лекови. Според тоа правото може да биде пронајдено во повеќето уставни како дел од основните права и слободи. Минималните стандарди произлегуваат од меѓународните обврзувачки акти на општо меѓународно ниво и доколку постојат и на регионално ниво.

1.4.1 Меѓународно-правни стандарди

Организација на Обединети нации - Меѓународен пакт за граѓански и политички права од 1966⁴ - членот 19 од Пактот кој ја гарантира слободата на изразување, содржи и нејзини ограничувања. При тоа налага тие ограничувања да бидат определени со закон и да се неопходни за почитување на правата или угледот на другите, или за заштита на државната безбедност, јавниот ред, јавното здравје или морал. Членот 20 од Пактот предвидува законска забрана на секој повик на национална, расна или верска омраза, што претставува поттикнување на дискриминација, непријателство или насилство.

Конвенција за укинување на сите форми на расна дискриминација на ООН од 1965⁵ - членот 4 од Конвенцијата бара од државите членки да го утврдат како кривично дело секое ширење на идеи засновани врз супериорност или расна омраза. Исто така, Конвенцијата забранува поттикнување на етничка или расна дискриминација, омраза и насилство.

Совет на европа - Европска конвенција за заштита на човековите права и основните слободи на Советот на Европа од 1950⁶ - членот 10 го гарантира правото на слободно изразување, но предвидува и негово ограничување (со закон), кое е неопходно во демократското општество за заштита на, меѓу останатото, заштитата на редот и спречувањето на нереди и злосторства, заштита на угледот или правата на другите. Членот 14 обезбедува заш-

⁴Меѓународен пакт за граѓански и политички права од 1966;

⁵Конвенција за укинување на сите форми на расна дискриминација на ООН од 1965;

⁶Европска конвенција за заштита на човековите права и основните слободи на Советот на Европа од 1950;

тата од дискриминација – на основ на раса, вера, национално потекло, припадност на национално малцинство итн. во уживањето на правата и слободите кои таа ги признава, како и на секое право поставено понатаму во домашните законодавства на државите (протоколот бр. 12, член 1). Членот 17 кој ја забранува за злоупотреба на правата предвидува дека ниедна одредба од Конвенцијата нема да се толкува на начин кој имплицира право на една држава, група или лице, да се вклучи во некоја активност или да изврши некој акт со цел да се уништи било кое од правата и слободите определени со Конвенцијата или нивно лимитирање во поголем опсег од оној предвиден со Конвенцијата.

Дополнителниот протокол од 2003 година кон Конвенцијата за гонење на акти од расистичка и ксенофобична природа направени преку компјутерски системи (Конвенција засајбер-криминал) од 2001⁷ меѓуостанатото предвидува и обврска за казнување на ширење на расистички и ксенофобичен материјал преку компјутерски систем (член 3) како и обврска за казнување на расистички и ксенофобични навреди сторени преку компјутерски систем (член 5). Во членот 6 се предвидува казнување на одрекување/негирање, сериозно минимизирање, одобрување или оправдување на геноцид или злосторства против човештвото.

Европска унија - Рамковната одлука за расистички и ксенофобични кривични дела на Европската Унија од 28 ноември 2008 година⁸ цели да воспостави заеднички кривично-правен пристап во сите земји-членки на Унијата, и бара од државите да испитаат дали нивната постоечка легислатива е во согласност со Рамковната Одлука. Поконкретно, расистичкото и ксенофобично однесување мора да претставуваат кривично дело во сите држави-членки. Формите на однесување кои се опфатени вклучуваат јавно потикнување на насилство или омраза; јавно ширење или дистрибуција на памфлети, слики или друг материјал кој содржи изрзувања на расизам и ксенофобија; јавно негирање или тривијализирање на злосторствата на геноцид, злосторствата против човештвото и воените злосторства, кога таквото однесување е веројатно да поттикне насилство или омраза против група лица или член на таква група дефинирана на основа на расата, бојата, предците, религијата или верувањето или националното или етничко потекло.

14.2 Европскиот суд за човекови права

Во текот на годините, а особено по 1990 судот има направено судот воспоставил значителен правен корпус во однос на член 10 од ЕCHR. Пресудите на судот ја толкуваат сообразноста на националните административни мерки, закони и одлуки со членот 10 од Конвенцијата за човекови права и ос-

⁷ Дополнителниот протокол од 2003 кон Конвенцијата за гонење на акти од расистичка и ксенофобична природа направени преку компјутерски системи (Конвенција засајбер-криминал) од 2001;

⁸ Рамковната одлука за расистички и ксенофобични кривични дела на Европската Унија од 28 ноември 2008 година;

новни слободи. Пресудите на судот ги анализираат законите и прописите за медиуми и за комуникации во националните држави во случај тие да ги прекршат човековите права на подносителот на претставката. Судот одлучува со помош на добро познатите тестови за легитимноста на целта, законитоста, принципите на демократското општество и пропорционалноста. Пресудите на судот ги анализираат законите и прописите за медиуми и комуникации во националните држави, во случај тие да ги прекршуваат човековите права на подносителот. Пришто судот одлучува со добро познатите тестови за легитимноста на целта, законитоста и принципите на демократското општество.

1.4.2 Анализа на пресуда на Европскиот суд за човекови права за повреда на член 10 од Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи

Во рамките на судската пракса на Европскиот суд за човековите права во Стразбур (понатаму: Судот), една од последните пресуди кои се однесуваат на повредата на член 10 (слобода на изразување) од Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи-ЕКЧП (понатаму: Конвенцијата) е пресудата во случајот Еон против Франција (ECHR 077 (2013)) од 14.03.2013 г. Имајќи го во предвид значењето на Судот, како судски орган основан од Советот на Европа кој пресудува по случаи во однос на примената на Конвенцијата во државите потписнички, односно постапува по жалби на приватни лица (поединци, неформални групи или приватни правни лица против држава потписничка, како и држава против држава) во однос на примената на Конвенцијата, како и влијанието на судската пракса на Судот врз домашните судови и нивната судска пракса, сметаме дека запознавањето на стручната и општата јавност со најновите пресуди на Судот е од круцијално значење. Важноста на судската пракса е дотолку поголема за националните судови имајќи го во предвид фактот дека примарната обврска за заштита на правата од Конвенцијата е кај националните судови (во таа смисла и еден од основните критериуми за допуштеноста на жалбата пред Судот е исцрпување на домашните правни лекови пред поднесување на жалбата). Кратката презентација на пресудата во случајот Еон против Франција е структурирана на следниов начин: општи информации за апликацијата и статусот на пресудата, сумарен приказ на фактите од случајот, одлука и образложение кон одлуката на Судот и заклучни согледувања.

Општи информации за апликацијата и статусот на пресудата
Случајот Еон против Франција е заведен во Регистарот на Судот со апликација 26118/10. Жалбата се однесува на повреда на член 10 од Конвенцијата од страна на Република Франција (земја потписничка на Конвенцијата). Жалбата е оценета како допуштена во 2010 г., а Судот пресудил во 2013 г. во Совет од седум судии. Според пресудата Република Франција е одговорна за

прекршување на член 10 од Конвенцијата во согласност со жалбениот навод. Пресудата е објавена на 14.03.2013 г., а истата не е конечна. Според членовите 43 и 44 од Конвенцијата, за пресуда донесена во совет од седум судии може да се вложи барање за преиспитување на пресудата пред Големиот совет во период од 3 месеци од објавувањето на пресудата. Во таков случај совет од пет судии одлучува дали е основано барањето за понатамошно процесуирање пред Големиот совет. Доколку советот од пет судии го прифати барањето, тогаш за случајот ќе одлучува Големиот совет и неговата пресуда е конечна. Доколку советот од пет судии го оцени барањето како неосновано, тогаш пресудата станува конечна. Следствено, доколку во рок од 3 месеци не биде поднесено такво барање, тогаш пресудата станува конечна на денот кога истекува рокот од 3 месеци.

Сумарен приказ на фактите од случајот

Жалителот Ерв Еон е државјанин на Франција, роден во 1952 г. и жител на Лавал, место во Франција. На 28.08.2008 за време на посетата на Претседателот на Франција, Николас Саркози на Лавал, Еон истакнал мал плакат на кој пишувало „губи се, ти мал недоделкан“. Оваа фраза, практично, била истата фраза која неколку месеци порано ја употребил Саркози, кога при посетата на еден саем за земјоделски производи, еден земјоделец одбил да се ракува со него. На 6 ноември истата година, Судот од виша инстанца во Лавал го огласил за виновен Еон за навреда на Претседателот на Републиката согласно член 30 од Законот за печатот од 29 јули 1881 г. и го казнил со парична казна од 30 евра, која подоцна била укината. Во март 2009 година постапувајќи по жалбата на Еон, пресудата ја потврдил и Апелациониот суд во Ангер. Образложението кон пресудата и на двата суда била слично. Имено, првостепениот суд образложил дека „со повторување на фразата, обвинетиот очигледно сакал да го навреди Претседателот на Франција“, а Апелациониот суд образложил дека „Еон, социјалистички активист и поранешен член на општинскиот совет, не може да тврди дека постапувал со добра намера, со оглед на тоа што самиот му кажал на судот дека бил огорчен бидејќи неколку дена претходно кампањата која ја водел за поддршка на едно турско семејство кое илегално било населено во Франција завршила со неуспех“. Еон поднел жалба и до Касациониот суд поради, како што тврдел „погрешна примена на правото“, но и оваа жалба била отфрлена. Конечно, Еон поднел жалба пред Европскиот суд за човекови права жалејќи се дека во неговиот случај е повреден член 10 од Конвенцијата од страна на државни органи на Франција.

Одлука и образложение кон одлуката на Судот

Жалбата на Еон била оценета како допуштена и била доставена на разгледување и одлучување ред Совет од седум судии. Советот, во име на Судот, со мнозинство гласови од судиите пресудил дека Франција е одговорна за повреда на член 10 од Конвенцијата и пресудил дека фактот

што Франција е прогласена за одговорна е доволен правичен надоместок за нематеријалната штета која ја претрпел жалителот.

Во образложението кон пресудата Судот оценил дека „слободата на изразување на жалителот е ограничена од јавната власт“ коешто ограничување има правна основа во Законот за печатот од 1881 г. каде што е предвидено вакво ограничување со цел за „заштита на репутацијата на...другите“. Тежиштето на расправата во Судот бил „балансот кој треба да биде поставен меѓу ограничувањето на слободата на изразување и правото на слободна дискусија на работите од јавен интерес“. Во таа смисла, Судот заклучил дека „фразата употребена од жалителот не била насочена кон приватната чест...ниту пак означува личен напад од голем размер кон Претседателот“. Судот заклучил дека „вербалниот напад“ во својата суштина бил од политичка природа и дека можни ограничувања на политичките дискусии, според член 10 од Конвенцијата, се многу ретки. Понатаму, Судот заклучил дека фактот што фразата којашто била употребена од страна на Еон, го привлекла медиумското внимание, а истата била пренесена на сатиричен начин, јасно укажува дека „вербалниот напад“ во овој случај може да се третира како политичка сатира. Политичката сатира, во својата суштина, ја има целта да провоцира и исмева. Така, според Судот, прогласувањето за виновен на Еон може да има негативен ефект кон „сатирата како начин за дискусија на работите од јавен интерес“, а таквиот тип на дискусија е фундамент на секое демократско општество. Во таа смисла Судот заклучил дека „изречената кривична санкција за Еон е непропорционална кон целта која е пропишана со членот 10, и во таа смисла е непотребна во едно демократско општество“.

Заклучни согледувања

Пресудата во случајот Еон против Франција, освен фактот што е дел од најновата судска пракса на Европскиот суд за човековите права во однос на членот 10 од Конвенцијата (слобода на изразување), е важна за политичките власти во земјите потписнички на Конвенцијата и за стручната правничка јавност, поради следниве причини:

1. Судот, уште еднаш, ја реafirмира својата пракса на екстензивно толкување на слободата на изразување како фундаментално човеково право, и исклучително рестриктивно толкување на ограничувањата на слободата на изразување предвидени со Конвенцијата, особена во сферата на политичкото изразување, дискусијата за работите од јавен интерес и слободата на критика и опозиција на власта. Овој став на Судот треба секогаш да се има во предвид кога се предвидуваат ограничувања на слободата на изразување во националните законодавства и кога се пресудува во корист на ограничувањата во националната судска пракса. Јавната власт одлучува за прашања од општено односно јавен интерес, а својата легалност и легитимитет ги црпи од согласноста на тие со кои што владее односно управува, а тоа се граѓаните. Фактот дека граѓаните преку слободни, демократски и фер избори на кои им претходат слободна и фер политичка кампања односно агитирање им дале лега-

литет, но и легитимитет на политичките раководства да управуваат со јавните работи за определен временски период односно мандат, подразбира и дека граѓаните преку ист тип на слободна агитација можат да делегитимираат одредено политичко раководство односно да пропагираат негова промена по пат на избори. Без слободата на политичка кампања и агитација, демократијата можеби останува во рамките на легалноста, но секако е нелегитимна и со тоа непотполна.

2. Политичката кампања односно слободата на изразување при дискусијата на политички прашања нужно подразбира и употреба на фрази и реченици кои за цел имаат политичка дисквалификација на политичките раководства и кои доколку не се работи за дискусија за политички прашања можат да се толкуваат како „клевета или навреда“. Но, овој тип на изразување е не само дозволен, туку и пожелен во политиката, се додека не премине во дисквалификации кои директно и во голема мерка ја дисквалификуваат личноста на политичарот (навреда), го/ја обвинуваат без задршка за определени поведенија за кои не постојат докази (клевета) или го/ја дисквалификуваат врз основа на карактеристики кои се дел од неговата/нејзината групна припадност како етнос, вера, пол, сексуална ориентација, социјална положба (говор на омраза).

3. Во случајот на лицата кои извршуваат јавна функција односно јавна власт мора да постои пошироко толкување на слободата на изразување со оглед на природата на работата која доброволно ја работат и ефектите од нивните одлуки и поведенија (одлуките на јавната власт се однесуваат на сите и се обврзувачки за сите за разлика од одлуките на приватните лица кои се однесуваат само на самите нив и на оние кои доброволно се согласиле да се однесуваат на нив). Во таа смисла, лицата кои вршат јавна функција, на определен начин, доброволно ја изложуваат сопствената личност и поведење на зголемено јавно внимание и јавна критика, односно постои „претпоставена согласност“ на носителот на јавната функција за „повнимателно и покритично“ опсервирање на неговото/нејзиното поведење, дури и за работи кои не се однесуваат непосредно на вршењето на неговата/нејзината јавна функција (на пример за поведење кое е дел од неговата/нејзината интима или приватност). Таа „претпоставена согласност“ нужно ги разликува носителите на јавни функции од кое било друго приватно лице и бара од нив поголема толеранција кон јавната критика и дискусија.

1.4.4 Национални одредби за говорот на омраза

Кривичниот законик во членот 137⁹ (повреда на рамноправноста на граѓаните) предвидува кривично дело на ограничување на човековите права засновано на расата, етничката припадност, или друго лично својство или околност. Членот 417 (расна и друга дискриминација) во ставот 3 предвидува казнување на ширењето на идеи за супериорност на една раса над друга; пропагирање на расна омраза; или поттикнување на расна дискриминација. Членот 173 ст.2 го предвидува како кривично дело јавното изложување на некое лице на подбив по пат на компјутерски систем поради неговата припадност на група која се разликува според расата, бојата на кожата, националната припадност или етничкото потекло или изложување на подбив на групата на лица која се одликува со некоја од тие карактеристики. Членот 394-г го забранува ширењето на расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем. Членот 319 го предвидува како кривично дело предизвикувањето на национална, расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост, а членот 179- делото излагање на подбив на македонскиот народ и припадниците на заедниците кои живеат во Република Македонија.

Законот за спречување и заштита од дискриминација од 2010¹⁰ забранува вознемирување и понижувачко постапување кое претставува повреда на достоинството на лице или на група на лица кое произлегува од дискриминаторска основа и кое има за цел или резултат повреда на достоинството на одредено лице или создавање на заканувачка средина, пристап или практика (член 7); повикување и поттикнување на дискриминација (член 9). Законот поподробно определува дека како дискриминаторско однесување и постапување ќе се смета и секое активно или пасивно однесување на секое лице од страна на јавните власти, како и од страна на правни и физички лица од приватниот и јавниот сектор во јавниот живот кое изложува некое лице на неправеден и деградирачки однос во споредба со други лица во слична ситуација, базирано на било која од дискриминаторските основи (член 5, став 4)

Законот за радиодифузна дејност од 2005¹¹ забранува во програмите на радиодифузерите, како и во програмите што се реемитуваат преку јавните комуникациски мрежи, програми што се насочени и кон разгорување на национална, расна, полова или верска омраза и нетрпеливост (член 69)

⁹Кривичниот законик во членот 137;

¹⁰Законот за спречување и заштита од дискриминација од 2010(Службен весник на РМ, бр. 50 од 13.04.2010 година);

¹¹Законот за радиодифузна дејност од 2005(Сл.Весник на Р.Македонија бр.100 од 21.11.2005 година);

1.5 Медиумите и говорот на омраза

Набљудуван на едно општествено ниво говорот на омраза и медиумите стануваат на некој начин синоними. Медиумите неможеме да ги оквалификуваме како креатори на говорот на омраза, но тие се инструмент, канал и средство за ширење на истиот. Тие исто така можат да создаваат контекст, ситуации, поволна клима за ширење на омразата или естетизација на истата.

Автономната и моќна позиција на медиумите како единствен и апсолутен институционален канал за општествена комуникација, ги ставаат медиумите како приоритетна тема кога станува збор за говорот на омраза.

Медиумскиот систем станува еден од критериумите за демократијата на едно општество, ползувањето и заштитата на човековите права. Од тоа како е поставен медиумскиот систем во една држава зависат и професионалните стандарди и условите за дејствување на медиумите, но и многу битната медиумска култура која е во директна зависност и од политичката култура.

Социо-политичките анализи ја потврдуваат двојната улога на медиумите и тоа од една страна, како инструменти или ползувачи на слободата на изразување, од друга страна како насилници над истата оваа слобода.

1.5.1 Медиумски системи

Теоретичарите на демократијата особено ги интересира концентрација на медиумите, која се случува на глобално и локално ниво. Регулативата на Европската Унија е со континуирана тенденција против концентрација во медиумските системи.

Анализите и дебатите околу демократијата на медиумските системи се насочени во два правци¹²:

¹²Во однос на првиот правец во анализите, се диференцираат два медиумски системи: американски модел и европски медиумски модел. Во првиот модел т.н. корпоративен олигополизам, нема присуство на државни медиуми или се со скромен дострел и издржувани од слушатели или гледачи, тука постојат неколку медиумски корпорации кои се исклучително моќни. Јавната дебата е стока за пазар (и е повеќе „нашминката“) и таа треба да биде доволно интересна за некој да ја купи. Од ваквата логика се наметнуваат сосема поинакви правила во „политиката преку медиуми“. Секако ваквиот модел има своја основа во економско-политичката традиција и е формативен фактор на различна политичка култура од европската. Во европскиот тип на организација на медиумите степенот на контрола зависи од типот на политички систем. Во практиката државните медиуми најчесто се во рацете на оние кои владеат со државата. Во овој модел припаѓа и Република Македонија и политичката јавност традиционално не е третирана како пазар. Тука политичката социјализација во која клучен фактор денес се медиумите е поинаква. Вториот правец на анализа ги има предвид разните обиди смислено креирање на јавното мнение преку политичкиот маркетинг и системот на односи со јавност. Во обемот на својот поим, политичкиот маркетинг е комерцијална варијанта на политичката пропаганда, значи убедување во исправноста на конкретна политичка цел и се остварува со планирање и истражување на пазар и низ временски точно создадени акции т.е. стратегии, кампањи, рекламирање или огласување и секогаш резултатот е публицитет. Тоа што

1. структурирањето на медиумските системи и
2. злоупотребата на комуникациите преку начини и техники со кои јавното мислење и разбирањето на граѓаните се обликува и креира со цел освојување и одржување на власта.

Стратешките цели на европскиот тип на медиумскиот систем се:

- медиумскиот систем потпрен на квалитетен јавен радиодифузен центар;
- плурализам на медиумите;
- гаранцијата за независност на медиумите;
- воведување на стандарди во новинарската професија односно професионализација и интелектуализација на новинарот.

1.5.2. Меѓународна регулатива

Универзалната декларација за човекови права 1948 (член 29) слободата на изразување ја дефинира како: *слобода да се испраќаат и примаат информации и идеи преку сите медиуми за целата публика*. Правото на индивидуата да бара и да прима информации од секаков вид, вклучувајќи ги оние коишто се критички за владеачката моќ или структури. Заплашувањето на новинарите и контролата на медиумите е една од главните закани за човечката безбедност и се аспекти на *концептот на човечка безбедност*.

Меѓународниот пакт за човекови и граѓански права (ICCPR¹³) член 19 потсетува дека правата, наметнуваат специјални задачи и одговорности. Слободата на изразување и медиуми е третирана како многу чувствително прашање, на кое му е потребно посебно внимание. Типичните задачи и одговорности можат се поврзат пред се со:

- објективна информација, односно пронаоѓање на вистината и
- обезбедување на разноличност на мислења.

треба да се добие е поддршка на следбениците и најшироката јавност и градење на материјална основа за одредено политичко дејствување. Со системот односи со јавност „се означува начинот со помош на кој однесувањето и ставовите на поединците, организациите и владата меѓусебно се преплетуваат“¹². Преку PR¹² системот современата држава го својот углед и публицитетот. Од социо-политиколошки аспект, современата држава оправдано троши средства за спонзорирање на одредени позитивни пропагирања преку медиумски кампањи (како на пример, за субивање на сидата, против дебелината, против пушењето, против насилството, фаворизирање на спорт и слично). Единствено преку медиуми е можно да се делува на широка општествена основа. Како последица на прифаќањето на PR системот од страна на државата, во државните структури рапидно се зголемува бројот на вработувања во

¹³The International Covenant on Civil and Political Rights – ICCPR е мултилатерален договор на Обединетите нации, Генералното собрание усвоен на 16 декември 1966 година, а влегол во сила на 13 март 1976 година. Тој ги обврзува страните да ги почитуваат граѓанските и политичките права на човекот вклучувајќи правото на живот, слобода на религијата, слобода на говорот, слобода на собирање, изборните права и правото на фер судење.

Правата и нивните ограничувања во секојдневниот живот се објаснети со меѓународните акти и националните уставни права. Законите можат да предвидат национални тела за мониторинг како што се како Совети за печат или медиуми со кои ќе се регулираат прашањата за медиумите, а кои вообичаено се составени од експерти и/или претставници од цивилното општество. За да биде медиумскиот систем регулиран мора да се постават одредени стандарди за квалитет и да се подржува и стимулира конкурентноста. Државата може да бара одредени лиценци кои мораат да бидат издавани на недискриминаторна база. Извршувањето на мониторингот од страна на државата треба да биде изведувач со повеќе мониторинг, механизми. На пример, според Меѓународниот пакт за човекови и граѓански права државите имаат обврска да издаваат извештај на редовни интервали на секој пет години кои се разглежани од Комитетот за граѓански и политички права. Според интерпретацијата на член 19 од Меѓународниот пакт за човекови и граѓански права. Комитетот исто така може да комуницира односно да прима жалби од индивидуи доколку таа држава го ратификувала првиот Протокол на ICCPR од 1966 (104 од 149 до крај на 2002).

Регионалните мониторинг механизми како Интер-американскиот и Африканскиот систем овозможуваат на индивидуите комуникација со Комисијата која што дава заклучоци и препораки. Во случајот со Европскиот и Интер-американскиот систем судот може да дава одлуки кои што ги обврзуваат државите и да пресудува во случаи за плаќање на отштета. Понатаму, има и мониторинг процедура на Комитетот на министри кој *inter alia* ја покрива слободата на изразување на земјите членки. Сите Конвенции ја предвидуваат можноста за поплаки на земјите, но истите серетко користени.

Наспроти конвенционалните процедури има и така наречени по потреба воспоставувани процедури како Специјален известувач за промоција и заштита на слободата на изразување и мислење, кои што ја известува Комисијата за човекови права на Обединети нации за ситуацијата, со слободите на изразување насекаде во светот и обезбедува опсервации препораки и дава коментари на елементите за човекови права.

Професионалните асоцијации и невладините организации Професионалните организации како Меѓународната федерација на новинарите, Меѓународниот институт за печат, Меѓународната асоцијација на издавачите имаат сеопфатни информации за состојбата со слободата на медиумите во различни држави и региони во светот и ги подржуваат нивните членови против ограничувањата. Исто така тие посветуваат внимание на ситуации каде што овие слободи се запоставени, откажани ограничувања, да лансираат кампањи или итни жалбени акции и да припремаат извештаи за одредени проблеми како медиумска концентрација, државни тајни и транспарентност според слободата за информациски регулации или корупција. Во ова тие се подржани од Невладините организаци кои што се специјализирани за слобода на печатот и медиумите, како во членот 19 за известувачи без граници, како и за невладини на кои што поле на интерес и работа се општите човекови права Amnesty International, International Council on Human Rights Policy.

1.5.3 Одговорноста на новинарите

Говорот на омраза и изразитие што содржат негови елементи имаат поштетно влијание доколку се шират преку медиумите, ова дополнително ја зголемува одговорноста на новинарите.

Новинарите постојано пишуваат за различностите, за разликите кои се темелат на религија, раса, пол, сексуална припадност, социјално потекло, култура. Ова е особено чувствително прашање кај нас бидејќи припаѓаме на еден постконфликтен регион, кој во последниве дваесет години доживеа и многу политички, вредносни, идеолошки промени. Доминатните патријархални и конзервативни вредности исто така влијаат и на новинарската работа. Како генерална перцепција може да се истакне дека новинарите во основа внимаваат на поделбата на етничка и религиозна основа, а можат да се забележат изразени дискриминаторни тенденции врз основа на пол и сексуална ориентација.

Во овој правец исто така има меѓународни напори за елиминирање на непрофесионализмот на новинарите. Меѓународната федерација на новинарите¹⁴ во етички кодекс ги задолжува новинарите на хуманост и заштита на човековите права. Од новинарот се очекува свесност за одговорноста на неговата работа. Анализата на етичките кодекси во Република Македонија исто така покажува дека на едно декларативно ниво се потенцира забраната на говорот на омраза, како и пристојност и почитување на човековите права и слободи.

Преку медиумите, огромниот број информации новинарството ги става на располагање на јавноста и на тој начин директно влијае врз јавноста и реалната одлука што секој поединец како потрошувач или политички субјект треба да ја донесе. Исто така, се разобличуваат одредени состојби и се актуелизираат проблемите.

Високото интелектуално ниво на публиката, образованите активни новинари и развојот на јавниот јурнализам¹⁵ го ставаат под притисок искрејраното и необјективно информирање и се главни фактори што ја условуваат потребата за квалитетна и интерпретативна информација, во чија основа се фактите и аргументацијата. Ваквиот квалитет на информација единствено може да биде резултат на едно ново новинарство, кое се јавува кон крајот на 20 век, во чија основа е образованиот и истражувачки ангажираниот новинар.

Овие состојби се одразуваат врз статусот и врз вреднувањето на оваа професија во општествени рамки. “Во текот на последните децении, во услови на растечка конкуренција, порасна професионализацијата во

¹⁴<http://www.ifj.org/en/pages/journalism-ethics>

¹⁵со терминот *јавен јурнализам* се означува ерата на современото новинарство што го овозможува Интернетот, можноста секој да пласира вест и маргинализација на разликата помеѓу примател и испраќач на информација

новинарството, иако, кога е во прашање оваа дејност, се уште неможе да се зборува за строги правила на професионализација¹⁶.

Новинарот треба да биде морален, но и да прифаќа “етика во дадени околности”. Треба да е мотивиран да им служи на читателите, слушателите, гледачите и демократијата, доволно стрплив да ја следи приказната до крај и да е настојчив со изворите на информации. Треба да поседува добри извори на информации и контакти кои можат да помогнат во анализите, како и истражувачки способности за Интернет. Може да покажува почитување кон политичарите, но не смее да има фаворит и треба да ја разбере личноста на политичарот.¹⁷

Резиме:

Предмет на анализа на трудот е слободата на изразување и проблемот на говорот на омраза како легитимно ограничување на слободата на изразување. Авторите ги презентираат доминантните сфаќања за слободата на изразување и говорот на омраза и ги анализираат националните, европските и меѓународните ограничувања на слободата на изразување во контекст на говорот на омраза. При тоа, презентираат и случај од современата судска пракса на Европскиот суд за човековите права во Стразбур на недозволено ограничување на слободата на изразување.

Посебен акцент е ставен на медиумите и слободата на изразување анализирајќи ги меѓународната и националната регулатива и одговорноста на новинарите.

¹⁶Glutz/Langenbucher 1993, str 142 цитат според Štefan Rus Mol, Ana Jugoslava Zagorac Keršer, *Novinarstvo*, Clio, 2005, стр. 44

¹⁷Интервјуто со професорот е објавено на <http://www.nuns.org.yu/>

Jasna Bachovska, PhD
Aleksandar Lj. Spasov, PhD

ASPECTS OF THE PROBLEM OF HATE SPEECH AND THE FREEDOM OF EXPRESSION (COMPARATIVE ANALYSIS)

Summary:

The paper analyzes the freedom of expression and the problem of hate speech as a legitimate limitation of the freedom of expression. The authors present the dominant positions on the freedom of expression and the hate speech and analyze the national, European and international limitations on the freedom of expression in case of existence of hate speech. Additionally, the authors present a case from the contemporary practice of the European Court of Human Rights in Strasbourg dealing with illegal limitation of the freedom of expression.

The paper focuses on the media and the freedom of expression analyzing the international and national regulations and the responsibility of journalists.